

Modernismin ja avantgarden tutkijat Helsingissä

Elokuun lopussa Eurooppalaisen avantgarden ja modernismin tutkimusverkosto EAM:n (*European Network for Avant-Garde and Modernism Studies*) järjestyksessä neljäs kansainvälinen konferenssi toi Helsinkiin yli kolmesataa vierasta. Konferenssin otsikoksi ja puheenvuoroja yhdistäväksi teemaksi oli tällä kertaa valittu utopia. Modernismin suhde utooppiin on paitsi tiivis, myös varsin monimuotoinen, ja kattoteema onnistuikin hyvin yhdistämään eri maiden ja kulttuurialueiden toisistaan poikkeavia modernismin muotoja. Teemavalinnalla myös muistettiin sadan vuoden vierähtämistä ensimmäisen maailmansodan alkamisesta. Vaikka sodan kauhut yhtäältä olivat omiaan murentamaan uskon ihanteellisiin kuvitelmiin, antoi maailmansota olennaisen sysäyksen monille modernismin utopistisille visioille vanhan maailman hajotessa konkreettisesti käsiin.

Poikkikulttuurinen tarkastelutapa oli konferenssissa hyvin edustettuna, mikä myös osaltaan nivoi yhteen käsiteltyjen aiheiden ja alueiden moninaisuutta. Esimerkiksi ensimmäisen päivän *keynote*-esitelmässä Elza Adamowicz (Queen Mary University of London) tarkasteli Meksikoa eurooppalaisten surrealististen utooppiensa konstruktiona. Modernismia ja avantgardea yleisemmällä tasolla teoretisoivat esitykset kuitenkin loistivat konferenssissa poissaolollaan. Yksittäisten esitysten terminologiset käytännöt olivat varsin kirjavia, ja esimerkiksi avantgarden ja modernismin välinen käsitteellinen ero jätettiin jokaisen itsensä ratkaistavaksi.

Yksittäisten esitysten kohdalla utopia-otsikon alla pidättäytyttiin kautta linjan jopa yllättävän hyvin, mikä ei kuitenkaan tuntunut aina toimivan esitysten eduksi. Moni esiintyjä, joka tutkimusintressiensä puolesta oli EAM-konferenssissa selvästi omiensa joukossa, olisi epäilemättä päässyt puhumaan luontevammin ilman yhteisen yläotsikon vaatimuksia.

Venäjä ja Itä-Eurooppa olivat konferenssissa asiaankuuluvan laajasti edustettuna. Varsinkin Venäjän kohdalla utopia-teema oli ilmeinen ja osuva – venäläisestä avantgardesta puhuttaessa sitä olisi suorastaan vaikea ohittaa. Ei ollut yllättävää, että suuri osa esityksistä käsittelee vallankumouksen jälkeistä periodia: tuolloin utopistisista visioista ja pyrkimyksistä tuli osa virallista ideologiaa, jonka avulla nuori neuvostovalta pyrki oikeuttamaan olemassaolonsa. Maan kulttuurielämä reagoi tilanteeseen mitä erilaisimmin tavoin, mutta on kuitenkin hyvä pitää mielessä, ettei kaikki avantgardetaide ollut luonteeltaan tai maailmankatsomukseltaan utopistista. Samoin on muistettava, että neuvostoyhteiskuntaa rakentaneet utopiat olivat suurelta osin varsin konservatiivisia. Kaikesta huolimatta venäläiset avantgardetaiteilijat pyrkivät usein aktiivisesti yhteistyöhön vallanpitäjien kanssa. Tätä yksisuuntaista romanssia tarkasteltiin konferenssin kuluessa monelta kantilta.

Kieli- ja kulttuurialueiden välisen vuorovaikutuksen lisäksi eri taiteenlajien välinen suhde oli konferenssissa näkyvästi esillä. Kysymys on siitä, miten samankaltaiset impulssit – tässä tapauksessa ennen kaikkea utopistiset – saavat aikaan erilaisia ilmenemismuotoja eri taiteenlajien kohdalla, ja miten esimerkiksi kirjallisuuden ja kuvataiteen välinen vuoropuhelu tapahtuu. Aihetta käsittelee mm. emerita-professori Natalia Baschmakoff, joka kertoi vähemmän tunnetusta, vaihtoehtoista modernismia edustavasta *Makovets*-ryhmästä, ryhmän hengellisistä etsinnöistä sekä niistä venäläisessä modernismissa vaikuttaneita kuvataiteen ja runouden traditioista, joihin ryhmän toiminta voidaan liittää. Vadim Hohrjakov (Pietarin valtionyliopisto) puolestaan etsi kuvataiteellisia vastineita Andrei Platonoville.

Teatterista kuultiin venäläisissä paneeleissa myös useita puheenvuoroja. Liisa Byckling (Helsingin yliopisto) puhui Mihail Tšehovin teatteriteorioiden juurista venäläisessä modernismissa, Vadim Štšerbakov (State Institute of Art Research, Moskova) käsittelee Meyerholdin ideoita biomekaniikasta näyttelijäntyössä, mikä yhdistyi yhteiskunnassa yleisemmällä tasolla vaikuttaneeseen utopistiseen hankkeeseen uuden ihmisen luomiseksi, ja Roann Barris (Radford University) toi esiin Meyerholdin vaikutteita modernismin ulkopuolelta. Populaarimpaa estraditaidetta edusti Riku Toivola (Helsingin yliopisto) esityksellään Aleksandr Vertinskin kabaree-lauluista.

Venäläisistä utopioista puhuttaessa ei tietenkään voi unohtaa myöskään ensimmäistä dystopia-romania, Jevgeni Zamjatinin teosta *Me* (*My*, 1920). Vladimir Feštšenko (Institute of Linguistics, Venäjän tiedeakatemia) tarkasteli Zamjatinin romaania rinnakkain E.E. Cummingsin Neuvostoliittoon suuntautuvan matkakertomuksen, *EIMI*:n (1933) kanssa. Cummingsin vastikään osittain venäjäksi kään-

netty teos maalaa synkän, lähes dystooppisen kuvan 1930-luvun Neuvostoliitosta ja jakaa Zamjatinin romaanin kanssa monia typologisia piirteitä pieleen mennyttä utopiaa kuvatessaan.

Tutkimuksen laajentaminen 1930-luvulle ja siitä eteenpäin osoittautui yleisemminkin hyvin antoisaksi. Tähän suuntaan eteni myös Stanislav Savitski (Smolny College), joka tarkasteli kolmen esimerkin kautta maan kulttuurielämän mukautumista uudensuolaan olosuhteisiin 1930-luvun taiteessa, sekä sitä, millaisia uusia taiteellisia muotoja tämän siirtymävaiheen puitteissa syntyi. Murroskauden taiteilijasukupolvelle oli ominaista samanaikainen yhteys sekä kokeellisen taiteen traditioon, jota heidän edeltäjänsä ja opettajansa edustivat, että muotoutumassa olevan neuvostotaiteen pyrkimyksiin. Savitskin esityksessä tätä murroskautta ilmensivät kuvataiteilija Juri Velikanov, kirjailija, nuorformalisti Lidia Ginzburg sekä *IZORAM*-ryhmä, jonka hyvin utopistinen toimintaidea oli kouluttaa tavallisista nuorista työläisistä proletaritaiteilijoita. Kontekstista käsin lähtevää tarkastelua pyrki esitelmässään soveltamaan myös Natalia Smoljanskaja (Russian State University for the Humanities), jonka tutkimuskohteena oli avantgarde-tradition jatkuvuus ja adaptoituminen muuttuviin olosuhteisiin. Voisi toivoa, että vastaavaa ideologisten raamien taakse kurkottavaa ruohonjuuritason tutkimusta nähdään vastaisuudessa lisää, sillä sitä kautta myös mielikuvat monoliittiselta tuntuvasta 1930-luvusta voivat muuttua monipuolisemmiksi.

Konstantin Dudakov-Kašuro (MGU) käsitteli verrattain marginaalista aihetta, pääasiassa muiden taiteenlajien kautta vaikuttaneiden konstruktivistien pyrkimyksiä musiikin alueella. Dudakov-Kašuro tarkasteli 1920-luvun alun avantgardistisia

performansseja utopistisen projektin valossa ja pyrki linkittämään niitä nykymusiikkikeiluihin. Siltoja tähän päivään loi myös Willem G. Weststeijn (University of Amsterdam) tarkastellessaan sodan jälkeistä sukupolvea edustavien Ry Nikonovan ja Sergei Sigein tuotantoa osana venäläisen avantgarden traditiota. Maria Engströmin (Dalarna University) aihe puolestaan oli suorastaan päivänpolttava, sillä hänen puheenvuoronsa käsitteli nykyaikaisia ja oikeistonationalisti Aleksei Beljajev-Gintovtin tuotantoa suhteessa Venäjän valtion ideologisiin projekteihin – jotka ovat yhtä utopistisia, niin kuin aina ennenkin.

Nina Gourianovan (Northwestern University) konferenssin päättänyt *keynote*-esitelmä käsitteli venäläisen futurismin suhdetta anarkismiin ja futuristien reaktioita ensimmäiseen maailmansotaan. Juuri ensimmäinen maailmansota, johon futuristit reagoivat nopeasti haihtuvalla innolla, toi sosiaalisen tematiikan useiden avantgarde-taiteilijoiden tuotantoon. Vallankumouksen jälkeen tämä suunnanmuutos osoittautuikin enemmän kuin tarpeelliseksi. Teemaa havainnollistava kuvamateriaali ulot-

tui Malevitšin ja Majakovskin suoraviivaisesta, kansantaiteen *lubok*-vedoksista vaikutteita otaneesta propagandatuotannosta aina Rozanovan ambivalentin pasifistisiin painokuviiin.

Venäläisten filologien sankan edustuksen lisäksi konferenssin ohjelmasta löytyi myös useita paneeleja, joissa käsiteltiin avantgarden ja modernismin ilmentymiä muissa Itä-Euroopan maissa. Yksittäisinä esimerkkeinä voi mainita vaikkapa Natia Ebanoidzen (Tbilisi State Academy of Art) esitelmän georgialaisen kuvataiteen keskeisistä modernisteista ja Gintare Vaitonyten (Vytautas Magnus University) puheenvuoron, jossa tuotiin ilmi suomenruotsalaisen Henry Parlandin kosketus liettualaisiin modernistipiireihin. Kaiken kaikkiaan aiheiden kirjo ja moninaisuus takasi sen, että konferenssista sai paljon irti, jos pyrki nimenomaan laajentamaan tietojään. Monet paneeleista saattoivat sisältää alan tutkijoille melko paljon itsestänselvyyksiä, mutta tarjosivat varmasti lukuisia mielenkiintoisia avauksia uusien aiheiden pariin etsiytyneille.

**Mika Mihail Pylsy
& Siiri Anttila**

Kääntämisestä venäläisyyden konteksteissa

Uppsalan yliopistossa viime kesäkuussa Venäjän ja Euraasian tutkimuksen keskuksessa järjestetty konferenssi *Translation in Russian Contexts: Transcultural, Translingual, and Transdisciplinary Points of Departure* keräsi ensimmäistä kertaa tutkijoita yhteen pohtimaan kääntämistä sekä Venäjää ja venäläisyyttä. Kyseessä oli urauurtava konferenssi, jonka tarkoituksena oli anti olivat nimenomaan venäläiseen kontekstiin liittyvien käännöstie-

teellisten kysymysten ja tutkimusalueiden näkyväksi tekeminen. Konferenssi pyrki täyttämään tutkimuksellista aukkoa sekä käännöstutkimuksen että slavistiikan näkökulmasta. Venäjä on jäänyt käännöstutkimuksessa marginaaliseen asemaan. Slavistiikassa käännöstieteellinen näkökulma venäjän kieleen on puolestaan ollut lähes koskeman alue.

Konferenssin järjestäjät, tutkijat Susanna Witt ja Julie Hansen (Uppsala Centre for Russian and